

Max Scherberger, *Das Mi'rāğnāme Die Himmel- und Höllenfahrt des Propheten Muhammed in der osttürkischen Überlieferung*, Arbeitsmaterialian zum Orient, Bd. 14, Ergon Verlag, Würzburg 2003, 153 s.

“Doğu Türkçesiyle Hz. Muhammed’in Cennet-Cehenneme Yaptığı Gezi” adını taşıyan eser, beş bölümünden oluşmaktadır:

- I. Miraç Efsanesi
- II. Mi'rāc-nāme
- III. Paris yazmasının yayını
- IV. Metnin dilbilimi açısından incelenmesi
- V. Metnin ilahiyat açısından incelenmesi

15. yüzyılda Uygur yazısıyla yazılmış olup Hz. Muhammed’in cennet-cehennem yolculuğunu (miracını) içeren bu anonim eser, Timur Devrine aittir ve halen Supplement Turc 190 numarasıyla Paris’te Bibliotheque National’de kayıtlıdır.

I. Miraç Efsanesi:

Beř bölümünden oluşan bu eserin ilk bölümünü řu alt maddeler teşkil etmektedir:

- a. *İçerik ve Biçimde Miraç Efsanesinin Önemi:* Bu bölümde Hz Muhammed’in göğe yükselmesi ve Cebrail’le olan diyalogu, Miraç hadisesi anlatılır. Miraç efsanesi birkaç farklı şekilde anlatılır.
- b. *İslamda Miraç Anlatımının Gelişimi Üzerine:* Bu bölümde ise Miraç efsanesine ve Kuranda yer alan ayetlere değinilir.
- c. *İslamiyet Öncesi ve İslamiyet Dışı Etkileri:* Miraç efsanesi sadece İslamiyet öncesi unsurlara başvurularak ana hatlarıyla anlatılarak tamamlanır.

- d. *Miraç Efsanesi ve Dante*: Halka ait mistik bir anlatı olan Miraç Efsanesi, Ortaçağda İslami dünya dışında da etkisini göstermiştir. Özellikle Batıda ilk sırayı Dante'nin *İlahi Komedi* adlı eseri almıştır. Cennet, cehennem, Araf yani öbür dünya ile ilgili bilgileri içeren diğer bir adıyla *Divina Commeda* olan *İlahi Komedi*'ye, Orta Çağ Avrupası ve maniheizm akımına bu bölümde yer verilmiştir.

II. Mi'râc-nâme:

Bu bölümde, Miraç-name'de görülen Nehcü'l-Feradis etkisi ile Miraç-name'nin İstanbul ve Paris yazmalarına değinilir.

- a. *Miraç-name'nin Oluşumunda Nehcü'l-Feradis'in Rolü*: Bu bölümde, Miraç-name'nin konularının sıralanışı yönünde Nehcü'l-Feradis ile aynı olduğuna dikkat çekilir.

14. yüzyılın başında mensur olarak Kerderli Mahmud b. Ali tarafından yazılmış dini bir eser olan Nehcü'l-Feradis'e Miraç-name'nin Paris nüshasında yer verilir.

- b. *İstanbul Yazması Miraç-name*: Miraç-name'nin Arap harfleri ile yazılmış olan nüshası İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Fatih No: 2848). Bu bölümde, 13 Ekim 1511 tarihinde Nürad-din Ali b. Kışkına Sayyid bin At-Talikani tarafından Mısır'da istinsah edilmiş olan bu nüshanın özelliklerine değinilir.

- c. *Paris Yazmasının Oluşumu ve Kaynağı*: Miraç-name'nin Uygur harfleri ile yazılmış olan tek nüshası Paris'te bulunmaktadır. Bu nüsha Malik Bakşı tarafından 20 Aralık 1436'da Herat'ta istinsah edilmiştir. Bu bölümde Paris elyazmasına ilişkin bilgi bulmak mümkündür.

Yazar, İslami-Türk edebiyatı içerisinde Uygur harfleri ile yazılmış tek eserin bu olmadığını ifade eder ve bu eserleri şöyle sıralar:

- Sirācü'l-kulüb (1432)
- Muhabbatnāma (1432)
- Baḥtiyarnāma (1435)
- Tezkira-yi Evliya (1436)
- Kutadgu Bilig (1439)
- Atabetü'l-Ḥakayık (1444)

Yukarıda sıralanan eserler hakkında kısa bibliyografya için bkz. Osman Fikri Sertkaya, *İslami Devrenin Uygur Harfli Eserlerine Toplu Bir Bakış*, Bochum 1977.

- d. *Araştırma Tarihi*: Eser üzerinde yapılan araştırmaların ne zaman başladığı üzerinde durulur ve Timur dönemine ait bu yazma üzerine ilk çalışmaların 17. yüzyılın son çeyreğinde başladığı belirtilir.

III. Paris Yazmasının Yayımı:

Çalışmanın bu kısmında Paris nüshası üzerine yapılmış yayınlar hakkında bilgi bulmak mümkündür. Bölümün alt başlıkları:

- a. *Basıma Ait Önsöz*: Bugüne kadar Paris nüshasının üç kez yayımlandığı ve ilk yayının Pavet de Courtelle'e (1889'da) ait olduğu belirtilir. Yazmanın sonunda da metnin Arap harfleri ile yapılan transkripsiyonun yanında Fransızca tercümesinin de olduğu ifade edilir. Burada Eski Uygur yazı sistemine değinilirken, tıpkı Arap yazısı gibi Uygur yazısının da çeşitli ünsüzleri göstermekte yetersiz kalışına değinilir, örneğin *süzök* "temiz" ile *sözüg* "sözü"nün yazımı yazıda birbirlerinden ayırtedilemezler, her ikisi de *swyzwk* biçiminde yazılırlar (s. 42).

Eser üzerine yapılmış olan bir başka yayının ise W. M. Thackston'un 1994'teki İngilizce çevirisi olduğu belirtilir. Thackston'un, Uygurca metnin çevirisinde bazı düzeltmelerde bulunduğu ve bunları da bazı dilbilgisi kurallarına dayandığı açıklanır.

Eserin 1977'de Marie Rose Seguy tarafından yapılan tıpkıbasımı da önemlidir. Yazar, hareket noktasının Seguy'un çalışması olduğunu söyler.

- b. *Yazmanın Tanıtımı*: Paris Bibliotheque National Supplement Turc. 190'da kayıtlı olan elyazması toplam 283 sayfadan oluşmaktadır. Yazmanın ilk 68 sayfasını *Miraç-name*'nin oluşturduğu kalan, 215 sayfada da Feridüddin Attar'ın *Tezkeretü'l-Evliya* adlı eserinin (65-295) yer aldığı ifade edilir. Yani *Miraç-name*'nin içinde bulunduğu yazmanın ikinci kısmını *Tezkeretü'l-Evliya* adlı eserin oluşturduğu belirtilir.

Nüşanın fiziksel özellikleri üzerinde durulur. 34 cm. uzunluğunda 26,4 cm. genişliğinde kahverengi deri bir cilde sahip olan bu yazmanın bazı varaklarının da deri olduğu belirtilir.

- c. *Arapça ve Osmanlıca Açıklamaları ile Miraç-namenin Yazı-çevrimi*: Bu bölümde, 58 bölümden oluşan *Miraç-name* metninin transkripsiyonu ve her bölümde anlatılan olayı özetleyen Arapça ve Osmanlıca küçük çeviriler yer alır. Bölümler içerisinde yer alan satır sayısı en az 4 iken en fazlası 17'dir.
- d. *Arapça ve Osmanlıca Açıklamaları ile Miraç-name'nin Çevirisi*: Metnin Almanca çevirisi verilir. Arapça ve Osmanlıca açıklamalar da Almacaya çevrilir.

IV. Metnin Dil Yönünden İncelenmesi:

- a. *Miraç-name'nin Ait Olduğu Dönem Üzerine Teoriler*: Bu bölümde araştırmacıların *Miraç-name*'nin hangi dönem eseri olduğu konusundaki görüşleri dile getirilir. Kimilerinin eseri Doğu Türkçesi içerisine dahil ettiği görülürken kimilerinin ise daha da sınırlandırıp Çağatay-Harezmi veya yalnızca Çağatay sahəsi içerisine dahil ettiği görülür.
- b. *Doğu-Orta Türkçesinin Gelişimi*: Doğu Orta Türkçesinin gelişimi tarihi süreç içerisinde verilir ve bu gelişim üç bölüm içerisinde ifade edilir:

- Karahanlı Türkçesi
- Harezmi Türkçesi
- Çağatay Türkçesi

c. Türkçe Yazmalarının Harezme ve Çağatayca ile Dilbilgisel Karşılaştırması:

Bu bölümde adlar ve eylemler olmak üzere ağırlıklı olarak iki sözcük türü üzerinde durulur.

Adlar: Ad durum ekleri (tamlayan durum eki, belirtme durum eki, bulunma durum eki, çıkma durum eki), çoğul ve eşitlik ekleri, sayı adı ve sıra sayı ekleri Miraç-name'den verilen örneklerle gösterilir.

Eylemler: Bu kısımda ise eyleme getirilen zaman eklerini yine adlar kısmında olduğu gibi Miraç-name'den alınan örneklerle görmek mümkündür. Bu zaman ekleri ise şunlardır: Geniş zaman eki, geniş zamanın olumsuzu, şart kipi, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman. Bu ekler Harezme ve Çağatayca ile karşılaştırılır.

Ayrıca eylem yapım ekleri de Çağatayca ve Harezme ile karşılaştırılır. Ulaç ve ortaç eklerine de yer verilir.

V. Dinbilimi Yönünden Metnin Geçmişi:

Bu bölümde Türklerin inanç sistemi üzerinde durulur. Türklerin İslamiyet öncesi dönemde inandığı inanç sistemi doğrultusunda eserler verdikleri görülür. Nasıl ki Maitrisimit Budist inancın bir ürünü ise Miraç-name de İslamiyetin kabulünden sonra ortaya çıkmış İslami inanç sisteminin bir ürünüdür. Ama Miraç-name'de Budist edebiyata, budizme ilişkin unsurların da görüldüğü ifade edilir.

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki, Miraç-name gerek içerisine aldığı eski çağ kültürü yönünden gerekse de din ve edebiyat açısından araştırmacıların vazgeçilmez bir kaynağını oluşturmaktadır. Elinizdeki çalışma da bunun güzel bir kanıtıdır.

Özlem Civelek